

דיו דבוק בעוף ממולא בקמח וחמאה

איסור דבוק

והנה באיסור דבוק נאמרו שני טעמים: הפרישה, הב"ח והש"ך (סימן עב) כתבו הטעם, משום שחתיכת ההיתר הדבוק לאיסור ממנהר לבלוע מהאיסור קודם שנפלט לשאר הקדרה ונאסר מיד קודם שנתבשל האיסור בקדירה ונעשית נבלה וכו', והתו"ח (כלל כה), או"ה והד"מ (סימן צב) כתבו הטעם, משום דיש לחוש שחתיכת ההיתר הדבוק באיסור היתה פעם חוץ לרוטב או לבדה בתוך הרוטב ואז נאסרה ונעשית נבלה,

איסור דבוק באיסורי דרבנן

וכתב הפמ"ג (סימן כב, שפ"ד, ס"ק ה, וסימן ע"ב, מ"ו, ס"ק י), שלטעם השני, שאיסור דבוק הוא משום חשש שהיתה פעם בחוץ וכו' אינו אלא ספק, ולכן אם האיסור הוא מדרבנן ספק דרבנן להקל, ומבואר מדברי הפמ"ג שלטעם הראשון של איסור דבוק, משום דממהר לבלוע באותה חתיכת ההיתר הדבוק, יש להחמיר אפילו באיסור דרבנן (ודלא כהפ"ח שבאיסור דרבנן לא אמרינן איסור דבוק).

ולכאורה יש לעיין בדברי הפמ"ג, שהרי למעשה אין נ"מ בזה להלכה, לא מיבעיא אם נאמר ששני הטעמים באיסור דבוק אינם שתי דעות ולכו"ע אמרינן שני הטעמים, הרי גם באיסור דרבנן יש לאסור משום הטעם הראשון, ואפילו אם נאמר ששני הטעמים הם שתי דעות, אכתי אין נ"מ בדבריו, שלמעשה יש להחמיר גם באיסור דרבנן שהוא דבוק דאיכא ספק ספיקא להחמיר, שמא הלכה כהטעם הראשון באיסור דבוק משום שהוא ממנהר לבלוע, ואפילו אם נאמר כהטעם השני, עכ"פ מידי ספק לא יצא, דחיישינן שמא חתיכת ההיתר הדבוק לאיסור היתה פעם חוץ לרוטב וכו'.

האם כל 'צמוד' הוא גם 'דבוק'

וכדי לבאר דבר זה נקדים דברי הש"ך (סימן עב ס"ק יז) שהביא שם בשם המהרש"ל, שאם בתוך הרוטב דרך בישול נצטמק הלב בחתיכה, נקרא איסור דבוק, והש"ך שם כתב ע"ז שאין דבריו מוכרחים, ויעו"ש בשפ"ד = בשפתי דעת = שפירש דברי הש"ך, שסובר, שאם נדבק הלב בחתיכה ע"י צימוק בבישול, כיון שאינו דבוק בתולדה, לא מקרי איסור דבוק, דמ"מ אין ממנהר לבלוע יותר בשביל זה, ואפשר דאף לטעם שמא היתה פעם אחת חוץ לרוטב, לא חיישינן כל שאינו מחובר בתולדה, דהיא גופא חומרא, וז"ל הכרתי (סימן ס"ו ס"ק ה) ולא אמרינן דדם שבביצה הוא איסור דבוק עם הביצה וא"כ בעינן ס' נגד הביצה דלא הוי דבוק בתולדה, ובספר חכמת אדם (כלל לד סעיף ז) הביא דברי הש"ך הנ"ל וז"ל: ודוקא שהיא דבוקה בתולדה אבל אם אינה דבוקה אלא מונחת כך בתוך העוף ואעפ"י שע"י בישול נצטמקה באחד מן החתיכות שבעוף כאילו היתה דבוקה בו, לא חשבינן ליה לאיסור דבוק, אבל הקשה שם ע"ז, מ"ש מתולע וחתיכת קרעפש שנמצא בדג דחשיבי דבוק כמ"ש הט"ז (סימן צב ס"ק יב), ובכלל מד סעיף טו חילק בענין זה בין נמצא השרץ במעי הדג שדוקא אז אמרינן דבוק, אבל נמצא בראשו לא הוי דבוק שהמים יכולים לבוא שם.

ובספר חוות דעת (סימן צב, ביאורים ס"ק ח), הביא דברי הט"ז לענין תולע וחתיכת קרעפש שנמצא בדג, והעלה שם להלכה שדוקא כשהוא דבוק בתולדה מקרי איסור דבוק דאז נחשב הכל כחתיכה אחת וממהרת לבלוע וכו' אבל אם הוא בענין אחר כגון שהוא דבוק ע"י מילוי, אעפ"י שאין הרוטב יכול לבוא מכל הצדדין, לא מקרי איסור דבוק, והוכיח כן מדברי הט"ז (סימן עב ס"ק י) בלב הדבוק במלוי דהכל מצטרף כשאין דבוק בעוף אף שאין הרוטב יכול לבוא מחמת המלוי סביב האיסור,

1. תורת הבית הקצר בית ג שער ג דף עג עמוד ב

נתבשל בקדירה עם בשר או ירקות וכיוצא בזה הרי הוא אוסר תערובתו, שהם יוצא ממנו ונפלט בתבשיל הקדירה. כיצד משערין אותו משערין אותו בכלול לפי שאין אנו יודעים כמה יוצא ממנו. ואין הפרש בדבר זה בין שהלב דבוק עם העוף ובין שאין דבוק עם העוף לעולם אין משערין בכל העוף אלא בלב לבדו. ושמעתי שיש מחמירין לשער בכל העוף אם הלב דבוק בו. ולא נראין דבריהם.

2. ספר מצוות קטן מצוה רה

ואם נתבשל בחתיכות קטנות ונמצא הלב מחובר באחת מהם יש לחוש שמא תשאר אותה חתיכת לבדה במעט רוטב ותהא חתיכה נעשית נבלה מפני הלב הדבוק בה ואין בה ס' ויפלוט ברוטב ויאסור אחרת, ואותה אחרת תאסור אחרת... המחמיר תבא עליו ברכה.

3. דרכי משה הקצר יורה דעה סימן עב

איתא בתשובת מיימוני (להל' מאכ"א ס' י) משום דדם הלב כנוס במקום אחד ונוכל לשער ודם שבבשר הלב כבר יצא ע"י מליחה ולא אמרינן דהלב חתיכה נעשה נבלה וניבעי ששים נגד כל הלב די"ל דאפילו לרבינו תם (שסובר שדיון שיעה לא קיים בבישול) כל כך מהני שיעתו דלא נימא דממהר לבלוע טפי משאר העוף אף על גב דדבוק הדם בלב עד כאן לשונו

4. שולחן ערוך יורה דעה הלכות מליחה סימן עב סעיף ג

אין עוף שלא יהא בו ששים כנגד לבו, ומותר אפילו הוא דבוק בעוף. הגה: ...ואם אין שלם, וליכא בו ס' נגד הלב הדבוק בעוף, י"א דהחתיכה נעשית נבלה ובעינן ס' בקדירה נגד כל העוף, וכן נוהגין. ואפילו איכא ס' בקדירה, העוף אסור הואיל ואין בו ס' נגד הלב הדבוק בו.

5. ש"ך יורה דעה סימן עב ס"ק טו

טו אין עוף כו'.... ומותר אפי' הוא דבוק בעוף. ואפי' אין בחתיכה הדבוקה בו ס' אלא ע"י צירוף הקדרה מטעם דלא אמרינן חנ"ג בשאר איסורים. ועוד דלא נאסרה החתיכה קודם לכן ועתה אינה ממנהרת יותר לבלוע משאר דברים שבקדרה זאת היא דעת המחבר וכך היא דעת הרשב"א והטור:

6. שו"ת הר צבי יורה דעה סימן פז

יסודות איסור דבוק

איסור דבוק שאינו בתולדה, באיסור דרבנן. נשאלתי, באשה שבשלה קדרה מלאה תפוחי אדמה עם מים על האש לסעודת שבת, ובתוך הקדרה הניחה גם עור צואר של עוף, ממולא בקמח שנלוש בחמאה, כשיעור כף קטנה, שרצו ללוש הקמח במרגרינה וטעו ונתנו בתוכה חמאה, ואחר גמר הבישול כשנזכרו ששמו במילוי צואר העוף חמאה במקום מרגרינה, זרקו את הצואר, ושאלו על הקדרה והתבשיל. הנה נגד החמאה בודאי יש ששים בכל הקדרה, אבל נסתפקתי אם נאמר בזה איסור דבוק, ואם צריך שיהיה ששים בקדרה נגד כל הצואר והמלוי שנעשה נבלה.

מיד לכאורה משמע שכוונתו לאסור גם מהטעם שממהר לבלוע (וזו למרות שבקרפליץ אינו דבוק בתולדה),

גם בספר טוב טעם ודעת (קמא, סימן קכה) הביא דברי החו"ד הנ"ל (שרצה להקל בדרבנן כשאינו דבוק בתולדה), וכתב שדברי החו"ד לא נהירין ויחיד הוא בזה, ועיקר כדעת הסוברים דגם באינו דבוק בתולדה נקרא איסור דבוק.

ספק שיעור באיסור דרבנן

אולם למעשה בנידון דידן לפי דברי השואל, צואר של העוף קטן היה ובכל תבשיל הקדירה היה ששים כנגד הצואר כולו עם המולייתא, ואף שיש להסתפק באומדנא שלו, מ"מ הוי כנשפך, כיון שעכשיו אין כבר צואר העוף, ואין יכולים לעמוד עליו ולשעריו והוי ספק אם היה ששים נגד כל צואר העוף עם המולייתא בבשר עוף בחלב שהוא מדרבנן, ודעת הש"ך (בסימן צח ס"ק ז) להקל בבשר עוף בחלב אם נשפך,

ואם כי הט"ז שם (בס"ק ה) כתב שראוי להחמיר גם בבשר עוף גזרה אטו נשפך בבשר בהמה, כבר העלה שם הפמ"ג, שהמיקל כהש"ך במקום הפסד מרובה לא הפסיד, ובפרט בנידון דידן שיש עוד צירופים להתיר.

שלב הבישול שנאסר בבשר בחלב מהתורה

עוד אמרתי שאפילו בבשר בהמה כה"ג יש לעיין עפ"י דברי הישועות יעקב (בפיה"א סימן פ"א ס"ק ב), שגם לענין איסור אכילה אין הבשר נאסר מן התורה כשלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי (ודלא כהפמ"ג בפתיחה לבב"ח שלענין איסור אכילה נאסר מן התורה אפילו נפל בשר בחלב שבכלי ראשון ואפילו הסירוהו שם מיד) ולפי"ד יש לדון, שלגבי איסור דאורייתא לא שייך הטעם הראשון של איסור דבוק משום דממהר לבלוע, שהרי משנעשה רותח כבר התחילה הבליעה והפליטה ועדיין לא נאסר מן התורה כל זמן שאין תורת בישול (כמאכל בן דרוסאי) ולכן ל"ש כאן הטעם הראשון של איסור דבוק, דבאיסור אמרינן שתחילה נבלע האיסור רק בחלק הדבוק לחוד ונאסר, ושוב אינו חוזר להיתר וחנ"ל = וחתיכה נעשית נבילה =, אבל בב"ח (לענין איסור דאורייתא) שהבליעה מתחילה קודם הבישול, נהי דבלע הדבוק תחילה מ"מ לא נאסר מן התורה בבליעה בלא בישול, וכשהתחיל הבישול כבר נתפשט בכולו וכולם מצטרפים לבטל בששים,

וכיון שלטעם הראשון של דבוק אין כאן איסור מן התורה, א"כ בנשפך יש להתיר ממנ"פ, שלפי טעם הראשון של איסור דבוק, אין כאן אלא איסור דרבנן ובנשפך באיסור דרבנן מותר, ולפי הטעם השני משום החשש שמא היתה פעם חוץ לרוטב, הרי אינו אלא ספק ובנשפך יש כאן ס"ס, ספק לא היתה חוץ לרוטב ואפילו היתה פעם חוץ לרוטב, שמא יש בהקדירה ששים נגד כל האיסור הדבוק,

ובפרט לפי מה שכתב החכמת אדם (כלל מד סעיף טו) דבכל איסור דבוק, אם יש ספק אם יש כאן ששים נגד כל הדבוק, כגון שנשפך וכיוצא בו, יש לסמוך ולהתיר, דאף דקיי"ל דבוק, י"ל דוקא בודאי איסור ולא בספק, עיין שם.

ועדיין צ"ע בזה.

הקשר בין טעמי דבוק לענין 'דבוק בתולדה'

אלא שבחדושים (שם ס"ק ט) כתב, דאם אין הרוטב יכול לבוא מכל צדדין יש לאסור אותה חתיכה אפילו יש בכל הקדירה ס' נגד האיסור, דעכ"פ שייך הטעם השני שמא נשאר לבדו דאפשר לסוחטו דאורייתא והוי ספיקא דאורייתא עיין שם. נמצאנו למדין מדבריו, דבאיסור שאינו דבוק בתולדה, אפילו אם אין הרוטב יכול לבוא מחמת המלוי סביב האיסור, לא שייך הטעם השני (ר"ל הראשון) של איסור דבוק משום דממהר לבלוע, אלא שבאיסור דאורייתא יש לחשוש להטעם הראשון (ר"ל השני) שמא היתה פעם לבדה חוץ לרוטב.

ולפי"ז דברי הפמ"ג (בסימן עב שפ"ד ח, וסימן עב מ"ז י) שכתב שלטעם השני באיסור דבוק הוא משום החשש שהיתה פעם בחוץ, אינו אלא ספק, ולכן אם האיסור הוא מדרבנן ספק דרבנן להקל, הם נ"מ להלכה למעשה באיסור דבוק שאינו בתולדה באיסור דרבנן, שטעם הראשון שממהר לבלוע, לא שייך בדבוק שאינו בתולדה, וטעם השני משום החשש שהיה פעם בחוץ אינו אלא ספק ובאיסור דרבנן ספיקו להקל, וממילא בנידון שלפנינו שהצואר של עוף בחמאה אינו אלא איסור דרבנן ואינו מחמת תולדה, אין צריך ששים נגד כל הצואר והמולייתא.

אלא שבפמ"ג או"ח (בפתיחה כוללת, סדר הנהגות הנשאל עם השואל, סדר שלישי, אות לה) כתב וז"ל: באיסור דבוק יש בו שני מינים, הא' דבוק בתולדה וזה אסור אף באיסור דרבנן, שממהר לבלוע יותר משאר חתיכות, ולדידן דחתיכה נעשית נבילה בשאר איסורין צריך לשער נגד כל החתיכה שאיסור דבוק בו, אבל איסור שאינו דבוק בו כמו חתיכת קרעפ"ס מונח בתוך ראש דג טהור ונתבשל כך, אז אם הוא איסור תורה צריך לשער נגד כל החתיכה דשמא פעם אחת היה בחוץ ונ"ל = נעשית נבילה =, משא"כ באיסור דרבנן לא חיישינן שמא פ"א היתה חוץ לרוטב, דלמה ניהוש באיסור דרבנן, ואף אותה החתיכה ראוי להתיר. ובה"מ אף באיסור תורה יש לצדד בשאר החתיכות, דחתיכה נעשית נבילה דרבנן, ועל ידי גלגול הוא, ולא נודע, כבסימן עב אות י בט"ז ובש"ך וסימן צב אות יג וכו',

(המשך הפמ"ג): ואם נמצאה חתיכת בשר בקרעפליך / כיסנים / שהבצק מקיפו מכל צד, אי צריך נגד אותה חתיכה בצק או לאו בשר עוף או בשר בהמה לשאר הקרעפליך, יש לומר דהוי דבוק ממש שא"א לרוטב ליכנס ולהוציא טעם פליטת הבשר כי אם שתחילה קיבל החתיכה הקרעפיל ההוא ונאסרה מיד כל שאין בתולדה ועיין סימן עג בש"ך אות ז, עכ"ל.

הנה מתחילת דבריו משמע שלענין דבוק שאינו בתולדה, נחית לחלק בין הטעם של ממהר לבלוע שלא שייך באינו מחמת תולדה ובין הטעם שמא היתה פעם אחת חוץ לרוטב דשייך גם בדבוק שאינו בתולדה, ומחמיר באיסור תורה משום הטעם השני, משום חשש שמא היתה פעם חוץ לרוטב, ומקיל באיסור דרבנן דספיקו להקל, אולם בסוף דבריו שכתב שאם נמצא חתיכת בשר בקרעפליץ וכו' שהבצק מקיפו מכל צד צריך לשער נגד אותה חתיכה (אפילו בעוף שהוא דרבנן), לכאורה משמע דבכה"ג שהבצק מקיף את כל האיסור כולו הוי דבוק אף כשהוא אינו בתולדה?

ואולי כוונת הפמ"ג שכתב בשר עוף או בהמה, לא לענין איסור בשר בחלב (ששם העוף דרבנן), אלא לענין איסור טריפה דהוי איסור דאורייתא (גם בעוף טריפה) וחושש לטעם השני שמא היתה פעם חוץ לרוטב, אלא שמלשוננו שכתב דהוי דבוק ממש שא"א לרוטב להכנס ולהוציא טעם פליטת הבשר כ"א שמתחילה קיבל החתיכה הקרעפיל ההוא ונאסר